स्टेज I

प्रतिदर्श
प्रश्न-पत्र 1

व्याख्या सहित (प्रश्न–उत्तर)

संस्कृतम्

CBSE कक्षा 10 की परीक्षा के लिए नमूना प्रश्न-पत्र

कालावधि : होरात्रयम् **पूर्णाङ्काः 80**

निर्देशाः 1. अस्मिन् प्रश्नपत्रे द्वौ भागौ स्तः।
2. भागः 'अ' : बहुविकल्पात्मकः प्रश्नाः (40 अङ्काः) अस्ति।
3. भागः 'आ' : वर्णनात्मकः प्रश्नाः (40 अङ्काः) अस्ति।
4. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि।
5. प्रश्नानां निर्देशाः ध्यानेन अवश्यं पठनीयः।

भागः 'अ' : बहुविकल्पात्मकाः प्रश्नाः (40 अङ्काः)

अनुप्रयुक्त–व्याकरणम्

(25 अङ्काः)

1. अधोलिखित वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिपदं/संधि-विच्छेदं पदं वा चिनुत। *(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)* (1 × 4 = 4 अङ्काः)

(निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों के संधिपद अथवा संधि-विच्छेद पद चुनिए।) (केवल चार प्रश्न)

(i) सम् + रक्षकः कुत्र गतः?
(क) संरक्षकः (ख) समरक्षकः (ग) सन्रक्षकः

(ii) सदैव सत् + आचारः रक्षणीयः।
(क) सद्चारः (ख) सदाचारः (ग) सताचारः

(iii) बालोऽपि विद्यालयं गच्छति।
(क) बालाः + अपि (ख) बालम् + पि (ग) बालः + अपि

(iv) हे ईश्वरः! नमस्कारम्।
(क) नमा + कारम् (ख) नमः + कारम् (ग) नमस् + कार

(v) कुक्कुरः इतस्ततः भ्रमति।
(क) इतः + ततः (ख) इतस् + तः (ग) इतम् + तत्

उत्तराणि

(i) (क) संरक्षकः (ii) (ख) सदाचारः (iii) (ग) बालः + अपि
(iv) (ख) नमः + कारम् (v) (क) इतः + ततः

2. अधोलिखित वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत। *(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)* (1 × 4 = 4 अङ्काः)

(निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों का समास अथवा विग्रह दिए गए विकल्पों में से चुनिए।) (केवल चार प्रश्न)

(i) सः प्रतिदिनं पूजां करोति।
(क) दिनं-दिनं (ख) प्रतिदिने
(ग) अदिने

(ii) उपराजम् मन्त्री तिष्ठति।
(क) राज्ञःपश्वें (ख) राजस्य समीपम्
(ग) राज्ञःसमीपम्

(iii) रामलक्ष्मणौ वनं अगच्छताम्।
(क) राम लक्ष्मण (ख) राम लक्ष्मणः
(ग) रामः च लक्ष्मणः च

(iv) सत्यसमम् तपः नास्ति।
(क) सत्येन समम् (ख) सत्यस्य समम्
(ग) सत्यात् समम्

(v) भारत भूमिः वीरजननी अस्ति।
(क) वीराः जननी (ख) वीराणां जननी
(ग) वीरस्य जननी

उत्तराणि

(i) (क) दिनं-दिनं *(ii)* (ग) राज्ञःसमीपम्
(iii) (ग) रामः च लक्ष्मणः च *(iv)* (क) सत्येन समम्
(v) (ख) वीराणां जननी

3. अधोलिखित वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रकृति-प्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चिनुत। *(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)* (1 × 4 = 4 अङ्काः)

(निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों के प्रकृति-प्रत्ययों को जोड़कर अथवा अलग करके उचित उत्तर विकल्पों में से चुनिए।) (केवल चार प्रश्न)

(i) वयं बुद्धि + मतुप् जनं प्रणामामः।
(क) बुद्धिमान् (ख) बुद्धिमन्तम्
(ग) बुद्धिमती

(ii) सा बालिका मधुरस्वरेण गायति।
(क) बालक + टाप् (ख) बालक + तल
(ग) बालक + ङीप

(iii) सः पठनस्य महत् + त्व जानाति।
(क) महता (ख) महतम्
(ग) महत्त्वं

(iv) गजस्य स्थूलत्वं पश्य।
(क) स्थूल + तम् (ख) स्थूल + त्वम्
(ग) स्थूल + ल्यप्

(v) वानरस्य चपल + त्व बालेभ्यः रोचते।
(क) चपलत्वम् (ख) चपलत्व
(ग) चपलता

उत्तराणि

(i) (ख) बुद्धिमन्तम् *(ii)* (क) बालक + टाप्
(iii) (ग) महत्त्वं *(iv)* (ख) स्थूल + त्वम्
(v) (क) चपलत्वम्

4. वाच्यस्य नियमानुगुणम् उचितं विकल्पं चिनुत। *(केवलं प्रश्नत्रयम्)* (1 × 3 = 3 अङ्काः)

(वाच्य के नियमानुसार उचित विकल्प चुनिए।) (केवल तीन प्रश्न)

(i) लता-सीते त्वं कुत्र ....? (गम्)
(क) गच्छसि (ख) गच्छामि
(ग) गच्छति

(ii) सीता-मया तु कुत्रापि न ....? (गम्)
(क) गच्छते (ख) गम्यते
(ग) गच्छामः

(iii) लता-किं .... प्रदर्शिनी न दृश्यते? (युष्मद्)
(क) अहम् (ख) त्वम्
(ग) त्वया

(iv) सीता-मया प्रदर्शनी न .... । (रूच्)
(क) रूचते (ख) रोचन्ते
(ग) रोचते

उत्तराणि

(i) (क) गच्छसि *(ii)* (ख) गम्यते
(iii) (ग) त्वया *(iv)* (ग) रोचते

5. प्रदत्तविकल्पेभ्यः समुचितं कालबोधकशब्दं चिनुत। *(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)* (1 × 4 = 4 अङ्काः)

(दिए गए विकल्पों में से उचित कालबोधक शब्द चुनिए।) (केवल चार प्रश्न)

कृषकस्य दिनचर्यायाः समयसारिणी।

(i) प्रातः 5:30 ..... उतिष्ठति।
(क) सार्द्धपञ्चवादने (ख) सपादपञ्चवादने
(ग) पञ्चवादने

(ii) प्रातः 7:00 ..... क्षेत्रं गच्छति।
(क) सार्द्धसप्तवादने (ख) सप्तवादने
(ग) सपादसप्तवादने

(iii) सायंकाले 6:15 ..... गृहं प्रत्यागच्छति।
(क) पादोनषडवादने (ख) सार्द्धषडवादने
(ग) सपादषड्वादने

(iv) रात्रौ 8:45 ..... भोजनं करोति।
(क) पादोननववादने (ख) सार्द्धनववादने
(ग) सपादनववादने

(v) पश्चात् 10:00 ······ शयनं करोति।
(क) सार्द्धदशवादने (ख) दशवादने
(ग) सपाददशवादने

उत्तराणि

(i) (क) सार्द्धपञ्चवादने (ii) (ख) सप्तवादने
(iii) (ग) सपादषड्वादने (iv) (क) पादोननववादने
(v) (ख) दशवादने

6. वाक्यानुगुणम् उचिताव्ययपदं चिनुत। *(केवलं प्रश्नत्रयम्)*

(1 × 3 = 3 अङ्काः)

(वाक्यों के अनुसार उचित अव्यय पद चुनिए।) (केवल तीन प्रश्न)

(i) ········ वने पशुमहोत्सवः अस्ति।
(क) अद्य (ख) अपि
(ग) अधुना

(ii) तच्छुत्वा वन्याः पशवः ········ धावन्ति।
(क) अत्र (ख) इतस्ततः
(ग) इदानीम्

(iii) ········ रविवासरः आसीत्।
(क) कुतः (ख) कदा
(ग) ह्यः

(iv) ········ सोमवासरः भविष्यति।
(क) श्वः (ख) उच्चैः
(ग) अधुना

उत्तराणि

(i) (क) अद्य (ii) (ख) इतस्ततः
(iii) (ग) ह्यः (iv) (क) श्वः

7. अधोलिखित वाक्येषु रेखाङ्कितपदम् अशुद्धम् अस्ति। शुद्धं पदं विकल्पेभ्यः चिनुत। *(केवलं प्रश्नत्रयम्)*

(1 × 3 = 3 अङ्काः)

(निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पद अशुद्ध हैं। शुद्ध पद विकल्पों में से चुनिए।)(केवल तीन प्रश्न)

(i) श्रमिकः वेतनं लभ्यते।
(क) श्रमिकैः (ख) श्रमिकेन
(ग) श्रमिकाः

(ii) माता पुत्र प्रतीक्षते।
(क) पुत्रे (ख) पुत्रम्
(ग) पुत्राय

(iii) सर्पा पवनं पिबति।
(क) पिबामि (ख) पिबन्ति
(ग) पिबेयत्

(iv) लतां राष्ट्रगीतं गायति।
(क) लता (ख) लतायै
(ग) लतासु

उत्तराणि

(i) (क) श्रमिकैः (ii) (ख) पुत्रम्
(iii) (ख) पिबन्ति (iv) (क) लता

पठित–अवबोधनम् (15 अङ्काः)

8. रेखाङ्कितपदानां आधृत्य प्रश्नवाचकं पदं चिनुत। *(केवलं प्रश्नपञ्चमम्)*

(1 × 5 = 5 अङ्काः)

(रेखांकित पदों के आधार पर प्रश्नवाचक पद चुनिए।) (केवल पाँच प्रश्न)

(i) जनेभ्यः सुखसंदेशं प्रदत्तम्।
(क) के (ख) केभ्यः
(ग) कः

(ii) अत्र जीवितं दुर्वहम्।
(क) केन (ख) किम्
(ग) कः

(iii) धरातलं प्रदूषणेन समलं जातम्।
(क) कीदृशं (ख) किम्
(ग) केन

(iv) संसारे शुद्धीकरणम् करणीयम्।
(क) कः (ख) के
(ग) कुत्र

(v) वाष्पयानमाला धावन्ति।
(क) के (ख) कौ
(ग) का

(vi) रसालं मिलित्वा नवमालिका प्रफुल्लति।
(क) कम् (ख) का
(ग) कौ

उत्तराणि

(i) (ख) केभ्यः (ii) (ख) किम्
(iii) (क) कीदृशं (iv) (ग) कुत्र
(v) (ग) का (vi) (क) कम्

9. अधोलिखित वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुकुलम् उचितार्थं चिनुत। *(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)*

(1 × 4 = 4 अङ्काः)

(निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों के प्रसंगानुकूल उचित अर्थ चुनिए।) (केवल चार प्रश्न)

(i) अत्र निर्मलं जलम् नास्ति।
(क) स्वच्छं (ख) मलं
(ग) समलं

(ii) एकांते कांतारे मे सञ्चरणं स्यात्।
(क) गृहे (ख) वने
(ग) जले

(*iii*) धरातलम् समलं अस्ति।
(क) मलिनं (ख) मल
(ग) भुविं

(*iv*) अत्र सञ्चरणम् कठिनम् अस्ति।
(क) दुष्करम् (ख) चलनम्
(ग) गमनम्

(*v*) कालायसचक्रम् सदा वक्रम् भ्रमति।
(क) कालम् (ख) कुटिलम्
(ग) सदैव

उत्तराणि

(*i*) (क) स्वच्छं (*ii*) (ख) वने
(*iii*) (ग) भुविं (*iv*) (क) दुष्करम्
(*v*) (ख) कुटिलम्

10. **भाषिककार्यसम्बद्धानां प्रश्नानाम् समुचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चिनुत।** *(केवलं प्रश्नषट्कम्)* (1 × 6 = 6 अङ्काः)

(भाषिक कार्य से सम्बन्धित प्रश्नों के उचित उत्तर विकल्पों में से चुनिए।) (केवल छः प्रश्न)

(*i*) 'दुःखेन' इति पदस्य विलोमपदं किम्?
(क) सुखेन (ख) समीपे
(ग) अपरः

(*ii*) 'एकः सिंहः' इत्यनयो पदयो विशेष्यपदं किम्?
(क) एकः (ख) सिंहः
(ग) एक सिंहः

(*iii*) 'एकः वानरः तस्य पुच्छं धुनाति' अत्र क्रियापदं किम्?
(क) धुनाति (ख) वानर
(ग) तस्य

(*iv*) 'महान् रिपुः' अत्र विशेषणपदं किम् अस्ति?
(क) महान् (ख) रिपुः
(ग) आलस्य

(*v*) 'उद्यमः' पदस्य विपर्यायः पदं किम्?
(क) आलस्य (ख) परिश्रमः
(ग) रिपुः

(*vi*) 'जनानां' इति पदस्य पर्यायपदं किम्?
(क) पशुनां (ख) मनुष्याणां
(ग) बकानां

(*vii*) 'जीवनम्' इति पदस्य विलोमपदं किम्?
(क) चलनम् (ख) मरणम्
(ग) प्रणयं

(*viii*) 'वानराः वारं-वारं सिंहं तुदन्ति' अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्?
(क) तुदन्ति (ख) वारं
(ग) वानराः

उत्तराणि

(*i*) (क) सुखेन (*ii*) (ख) सिंहः
(*iii*) (क) धुनाति (*iv*) (क) महान्
(*v*) (क) आलस्य (*vi*) (ख) मनुष्याणां
(*vii*) (ख) मरणम् (*vii*) (क) तुदन्ति

भागः 'आ' : *वर्णनात्मकाः प्रश्नाः (40 अङ्काः)*

अपठित-अवबोधनम्

(10 अङ्काः)

11. **अधोलिखित गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत।**

(निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

श्रीराजेन्द्रप्रसादो भारतगणतन्त्रराज्यस्य प्रथमः राष्ट्रपतिः अभवत्। अस्य महापुरुषस्य महद्व्यक्तित्वम् उदात्तैः गौरवान्वितैश्च गुणैः राष्ट्रपतिपदानुरूपम् आसीत् खलु। अयं भारतीयसंस्कृतेः महान् उपासकः वास्तविकः भारतात्मा वर्तते स्म। अस्य देशसेवा अप्रतिम आसीत्। भारतीय स्वतंत्रता संग्रामस्य अयमन्यतं सेनानी आसीत्। देशव्यापिनि असहयोगान्दोलने श्रीराजेन्द्रो विधानकार्यं परित्यज्य श्रीगाँधिना सहभागम् अगृहणात्! महात्मा गाँधी सदैव तं स्वकीयं दक्षिणबाहुम् अमन्यत्। बिहारप्रान्तस्य एकस्मिन् ग्रामे 1883 तमे ख्रिष्टाब्दे अस्य जन्म अभवत्। बाल्यकालादेव अस्य बुद्धिः तीक्ष्णा आसीत्। अस्य सरलः स्वभावः सौम्या प्रकृतिः निष्कपटः च व्यवहारः सर्वान् आकर्षयन्ति स्म।

I. **एकपदेन उत्तरं लिखत।** *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* (1 × 2 = 2 अङ्काः)

(एक पद में उत्तर लिखिए।) (केवल दो प्रश्न)

(*i*) भारतगणराज्यस्य प्रथमः राष्ट्रपतिः कः आसीत्?
(*ii*) सः कस्य अयमन्यतं सेनानी आसीत्?
(*iii*) अस्य देश सेवा कीदृशी आसीत्?

II. **पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत।** *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* (2 × 2 = 4 अङ्काः)

(पूर्णवाक्य में उत्तर लिखिए।) (केवल दो प्रश्न)

(*i*) महात्मा गाँधी सदैव राजेन्द्र प्रसादः किम् अमन्यत्?
(*ii*) अस्य महापुरुषस्य जन्म कदा अभवत्?
(*iii*) बाल्यकालादेव अस्य बुद्धिः कीदृशी आसीत्?

III. अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत। *(द्वित्रिशब्दात्मक-वाक्यम्)* (1 अङ्क:)
(इस अनुच्छेद के लिए उपयुक्त शीर्षक संस्कृत में लिखिए।) (दो-तीन शब्द का वाक्य)

IV. यथानिर्देशम् उत्तरत। *(केवलं प्रश्नत्रयम्)* (1 × 3 = 3 अङ्का:)
(निर्देशानुसार उत्तर दीजिए।) (केवल तीन प्रश्न)

(i) उदात्तै: गुणै: अनयो: पदयो: किं विशेषणपदम्?
(क) उदात्तै: (ख) निष्कपट:
(ग) महापुरुषस्य

(ii) 'अस्य देश सेवा अप्रतिमा आसीत्' अस्मिन वाक्ये क्रियापदं किम्?
(क) अस्य (ख) आसीत्
(ग) अप्रतिमा

(iii) अस्य बुद्धि: तीक्ष्णा आसीत् अत्र 'आसीत्' पदस्य कर्तृपदं किम् अस्ति?
(क) बुद्धि:
(ख) अस्य
(ग) स्वकीय

(iv) 'अवगुणै:' इत्यस्य पदस्य विलोमपदं गद्यांशे किम् प्रयुक्तम्?
(क) गुणै: (ख) उदात्तै:
(ग) प्रथम:

उत्तराणि

I. *(i)* श्रीराजेन्द्रप्रसाद:
(ii) भारतीय स्वतंत्रता संग्रामस्य *(iii)* अप्रतिम

II. *(i)* महात्मा गाँधी सदैव राजेन्द्र प्रसाद: स्वकीयं दक्षिणबाहुम् अमन्यत्।
(ii) अस्य महापुरूषस्य जन्म बिहारप्रान्तस्य एकस्मिन् ग्रामे 1883 तमे ख्रिष्टाब्दे अभवत्।
(iii) बाल्यकालादेव अस्य बुद्धि: तीक्ष्णा आसीत्।

III. अस्य अनुच्छेदस्य समुचित शीर्षकं 'श्रीराजेन्द्रप्रसाद: अस्ति।

IV. *(i)* (क) उदात्तै: *(ii)* (ख) आसीत्
(iii) (क) बुद्धि: *(iv)* (क) गुणै:

रचनात्मक-कार्यम् (15 अङ्का:)

12. स्वप्रधानाचार्याय रूग्णताकारणात् अवकाशार्थम् लिखिते प्रार्थनापत्रं मञ्जूषा उचित पदैः चित्वा पूरयत्। ($\frac{1}{2}$ × 10 = 5 अङ्का:)

(अस्वस्थ होने के कारण अपने प्रधानाचार्य को अवकाश के लिए लिखे गए प्रार्थना-पत्र को मञ्जूषा से उचित शब्द चुनकर पूरा कीजिए।)

सेवायाम्
(i)......... प्रधानाचार्य महोदया:
विवेकानन्द उच्च माध्यमिक विद्यालय:, शास्त्रीनगरम्।
विषय:—दिनत्रयस्य *(ii)*......... प्रार्थना-पत्रम्!
महोदया:,
(iii)......... निवेदनमस्ति यदहं विगत *(iv)*......... ज्वरपीडितोऽस्मि। अत: *(v)*......... कारणादहं विद्यालये *(vi)*......... न शक्नोमि। अत: *(vii)*......... अस्ति यत् दिनाङ्क: 18-1-2020 त: 20-1-2020 पर्यन्तं *(viii)*......... अवकाशं *(ix)*......... मामनुग्रहीष्यन्ति श्रीमन्त:।
भवदाज्ञाकारी शिष्य:
(x)......... कक्षा-दशमी

[**मञ्जूषा** स्वीकृत्य, रामकृष्ण:, सविनयम्, अस्वस्थता, अवकाशाय, श्रीमन्त:, दिवसात्, आगन्तु, प्रार्थना, दिनत्रयस्य।

उत्तराणि

(i) श्रीमन्त: *(ii)* अवकाशाय *(iii)* सविनयम्
(iv) दिवसात् *(v)* अस्वस्थता *(vi)* आगन्तु
(vii) प्रार्थना *(viii)* दिनत्रयस्य *(ix)* स्वीकृत्य
(x) रामकृष्ण:

13. अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया पञ्चवाक्यानि संस्कृतेन लिखत। (1 × 5 = 5 अ

(नीचे दिए गए चित्र को देखकर मञ्जूषा मे दिए गए शब्दों की सहायता से पाँच वाक्य संस्कृत में लिखिए।)

मञ्जूषा इद, सागरजलं, जलाप्लावनस्य, त्रोटयित्वा, ग्रामे, नौकया, धावन्ति, पशवः, कुटीराः, अतीव, जलम्, चित्रम्, भवन्ति, तटबन्ध, ग्रा प्रविशति, रक्षार्थ, भयत्रस्ता, जलमग्नानि, इतस्ततः, सैनिकाः, जनान्, व्यवस्थां, कुर्वन्ति, मार्गे, सर्वत्र, अस्ति।

उत्तराणि

(i) इदं जलाप्लावनस्य चित्रम् अस्ति।

(ii) सागरजलं तटबन्ध त्रोटयित्वा ग्रामम् प्रविशति।

(iii) ग्रामे कुटीराः जलमग्नानि भवन्ति भयत्रस्ताः पशवः इतस्ततः धावन्ति।

(iv) सैनिकाः जनान् रक्षार्थं नौकया व्यवस्थां कुर्वन्ति।

(v) मार्गे सर्वत्र अतीव जलम् अस्ति।

अथवा

मञ्जूषायांप्रदत्तशब्दानां साहाय्येन 'वर्षाऋतुः' विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्यानाम् संस्कृतेन एकम् अनुच्छेदं लिखत। (1 × 5 = 5 अङ्काः)

(मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से 'वर्षाऋतुः' विषय को लेकर पाँच वाक्यों का संस्कृत में एक अनुच्छेद लिखिए।)

मञ्जूषा वर्षतौ, जलम् सर्वत्र, दादुराः, भवन्ति, वायुः, दामिनी, जनाः,कृषकाः, प्रसन्नाः, वृक्षाः, न, आकाशे, मार्गाः, अवरुद्धः, जनानां, दृश्यन्ते, भूत्वा, भवति, दृश्यन्ते, नृत्यन्ति, दीव्यन्ति, आकाश, स्वच्छः, वर्षा-ऋतौ, सुखदायक।

उत्तराणि

(i) वर्षा-ऋतुः जनानां कृते सुखदायकः भवति।

(ii) वर्षा-ऋतौ दादुराः दृश्यन्ते।

(iii) कृषकाः प्रसन्नाः भूत्वा नृत्यन्ति।

(iv) आकाशे दामिनी दीव्यन्ता।

(v) वर्षतौ आकाशः स्वच्छः न दृश्यन्ते।

14. अधोलिखित वाक्यानाम् संस्कृतभाषायां अनूद्य लिखत। *(केवलं पञ्चवाक्यम्)* (1 × 5 = 5 अ

(निम्नलिखित वाक्यों का संस्कृत भाषा में अनुवाद लिखिए।) (केवल पाँच वाक्य)

(i) रमेश ने स्नान किया।
Ramesh has bathed.

(ii) लक्ष्मण वन गया था।
Laxman went to forest.

(iii) वह पानी लाई।
She brought water.

(iv) लव और कुश खेल रहे थे।
Love and Kush were playing.

(v) सीता नृत्य कर रही थी।
Sita was dancing.

(vi) वह जाता है।
He goes.

(vii) राम बाजार जाता है।
Ram goes to market.

उत्तराणि

(i) रमेशः स्नानम् अकरोत्।

(ii) लक्ष्मणः वनम् अगच्छत्।

(iii) सा जलम् आनयत्।

(iv) लवः कुशः च अक्रीडताम्।

(v) सीता अनृत्यत्।

(vi) सः गच्छति।

(vii) रामः आपणं गच्छति।

पठित-अवबोधनम् (15 अङ्काः)

15. अधोलिखित गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत। (3 अङ्काः)

(निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

वनस्य दृश्यं समीपे एवैका नदी वहति। एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यते तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति। क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षमारूढः। तदैव अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति। एवमेव वानराः वारं वारं सिंहं तुदन्ति। क्रुद्धः सिंहः इतस्ततः धावति, गर्जति परं किमपि कर्तुमसमर्थः एव तिष्ठति। वानराः हसन्ति वृक्षोपरि च विविधाः पक्षिणः अपि सिंहस्य एतादृशीं दशां दृष्ट्वा हर्षमिश्रितं कलरवं कुर्वन्ति।

I. एकपदेन उत्तरं लिखत। *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* ($\frac{1}{2} \times 2 = 1$ अङ्कः)

(एक पद में उत्तर लिखिए।) (केवल दो प्रश्न)

(i) वानरः कस्य पुच्छं धुनाति?

(ii) वानराः कं वारं वारं तुदन्ति?

(iii) वनस्य समीपे का वहति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत। *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* ($1 \times 2 = 2$ अङ्काः)

(पूर्णवाक्य में उत्तर लिखिए।) (केवल दो प्रश्न)

(i) क्रुद्धः सिंहः किं करोति?

(ii) कः सुखेन विश्राम्यते?

(iii) सिंहस्य दशां दृष्ट्वा के कलरवं कुर्वन्ति?

उत्तराणि

I. *(i)* सिंहस्य *(ii)* सिंहम् *(iii)* नदी

II. *(i)* क्रुद्धः सिंहः इतस्ततः धावति।

(ii) सिंहः सुखेन विश्राम्यते।

(iii) सिंहस्य दशां दृष्ट्वा विविधाः पक्षिणः कलरवं कुर्वन्ति।

16. अधोलिखित पद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत। (3 अङ्काः)

(निम्नलिखित पद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः।
नास्त्युद्यमसमो बंधुः कृत्वा यं नावसीदति॥

I. एकपदेन उत्तरं लिखत। *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* ($\frac{1}{2} \times 2 = 1$ अङ्कः)

(एक पद में उत्तर लिखिए।) (केवल दो प्रश्न)

(i) मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः कः?

(ii) केषां शरीरे आलस्य महान् शत्रुः?

(iii) मनुष्याणां बन्धु कः?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत। *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* ($1 \times 2 = 2$ अङ्काः)

(पूर्णवाक्य में उत्तर लिखिए।) (केवल दो प्रश्न)

(i) मनुष्यः कं कृत्वा नावसीदति?

(ii) आलस्य कुत्र स्थितः अस्ति?

(iii) उद्यमसमो कः नास्ति?

उत्तराणि

I. *(i)* आलस्यं

(ii) मनुष्याणां

(iii) उद्यमः

II. *(i)* मनुष्यः उद्यमं (परिश्रमम्) कृत्वा नावसीदति।

(ii) आलस्य मनुष्याणां शरीरे स्थितः अस्ति।

(iii) उद्यमसमो बन्धुः नास्ति।

17. अधोलिखित नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत। (3 अङ्काः)

(निम्नलिखित नाट्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

वानरः: (सगर्वम्) अतएव कथयामि यत् अहमेव योग्यः वनराजपदाय। शीघ्रमेव मम राज्याभिषेकाय तत्पराः भवन्तु सर्वे वन्यजीवाः।

मयूरः: अरे वानर! तूष्णीं भव। कथं त्वं योग्यः वनराजपदाय? पश्यतु पश्यतु मम शिरसि राजमुकुटमिव शिखां स्थापयता विधात्रा एवाहं पक्षिराजः कृतः, अतः वने निवसन्तं मां वनराजरूपेणापि द्रष्टुं सज्जाः भवन्तु अधुना। यतः कथं कोऽप्यन्यः विधातुः निर्णयम् अन्यथाकर्तुं क्षमः।

काकः: (सव्यङ्ग्यम्) अरे अहिभुक्। नृत्यातिरिक्तं का तव विशेषता यत् त्वसं वनराजपदाय योग्यं मन्यामहे वयम्।

मयूरः: यतः मम नृत्यं तु प्रकृतेः आराधना। पश्य! पश्य! मम पिच्छानामपूर्वं सौंदर्यम् (पिच्छानुद्घाट्य नृत्यामुद्रायां स्थितः सन्) न कोऽपि त्रैलोक्ये मत्सदृशः सुंदरः। वन्यजंतूनामुपरि आक्रमण कर्तारं तु अहं स्वसौंदर्येण नृत्येन च आकर्षितं कृत्वा वनात् बहिष्करिष्यामि। अतः अहमेव योग्यः वनराजपदाय।

I. एकपदेन उत्तरं लिखत। *(केवलं प्रश्नद्वयम्)* ($\frac{1}{2} \times 2 = 1$ अङ्कः)

(एक पद में उत्तर लिखिए।) (केवल दो प्रश्न)

(i) काकः अहिभुक् कस्मै कथयति?

(ii) पिच्छानामपूर्वं सौंदर्यम् कस्य वर्तते?

(iii) वनात् बहिष्करिष्यामि' इति कः कथयति?

II. **पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत। *(केवलं प्रश्नद्वयम्)***
(1 × 2 = 2 अङ्काः)

(पूर्णवाक्य में उत्तर लिखिए।) (केवल दो प्रश्न)

(i) सगर्वम् कः कथयति?

(ii) कस्य शिरसि राजमुकुटमिव शाखां स्थापयता विधात्रा?

(iii) कः नृत्यमुद्रायां स्थितः अस्ति?

उत्तराणि

I. *(i)* मयूराय *(ii)* मयूरस्य *(iii)* मयूरः

II. *(i)* सगर्वम् वानरः कथयति।

(ii) मयूरस्य शिरसि राजमुकुटमिव शाखां स्थापयता विधात्रा।

(iii) मयूरः नृत्यमुद्रायां स्थितः अस्ति।

18. मञ्जूषायाः साहाय्येन श्लोकस्य अन्वये रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत।
(½ × 4 = 2 अङ्काः)

(मञ्जूषा की सहायता से श्लोक के अन्वय में रिक्तस्थानों की पूर्ति करके पुनः लिखिए।)

वाक्पटुधैर्यवान् मंत्री सभायामप्यकातरः।
स केनापि प्रकारेण परैर्न परिभूयते।।

अन्वयः (यः) मंत्री *(i)* .... *धैर्यवान् सभायाम् (ii)* .... अकातरः अस्ति) सः *(iii)* .... केन अपि प्रकारेण न *(iv)* .... ।

मञ्जूषा अपि, परिभूयते, वाक्पटुः, परैः।

उत्तराणि

(i) वाक्पटुः *(ii)* अपि *(iii)* परैः *(iv)* परिभूयते

अथवा

अधोलिखित श्लोकस्य भावार्थे मञ्जूषायाः उचितपदैः पूरयत।
(½ × 4 = 2 अङ्काः)

(निम्नलिखित श्लोक का भावार्थ मञ्जूषा के उचित पदों से पूरा कीजिए।)

आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः।
तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः।।

भावार्थः विदुषां *(i)* .... इति तद् *(ii)* .... प्रथमो धर्मः *(iii)* .... प्राणेभ्योऽपि *(iv)* .... तस्माद् सदाचारं

मञ्जूषा आचारः, वचः, विशेषतः, रक्षेत्।

उत्तराणि

(i) वचः *(ii)* आचारः
(iii) विशेषतः *(iv)* रक्षेत्

19. अधोलिखित कथांशं समुचितंक्रमेण लिखत।

(निम्नलिखित कथांश को उचित क्रम में लिखिए।)
(½ × 8 = 4 अङ्काः)

(i) व्याघ्रमारी काचिदियमिति मत्वा व्याघ्रः पलायितः।

(ii) भयङ्करा व्याघ्रमारी तूर्णं धाविता।

(iii) शृगालेन सहितं पुनरायान्तं व्याघ्रं दृष्ट्वा बुद्धिमती जम्बुकमाक्षिपति।

(iv) बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता।

(v) बुद्धिमती व्याघ्रजाद् भयात् पुनरपि मुक्ताऽभवत्।

(vi) मार्गे सा एकं व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा पुत्रौ चपेटया प्रहृत्यजगाद्।

(vii) गलबद्धशृगालकः व्याघ्रोऽपि सहसा नष्टः।

(viii) अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्।

उत्तराणि

(iv) बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता।

(vi) मार्गे सा एकं व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा पुत्रौ चपेटया प्रहृत्यजगाद्।

(viii) अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्।

(i) व्याघ्रमारी काचिदियमिति मत्वा व्याघ्रः पलायितः।

(iii) शृगालेन सहितं पुनरायान्तं व्याघ्रं दृष्ट्वा बुद्धिमती जम्बुकमाक्षिपति।

(ii) भयङ्करा व्याघ्रमारी तूर्णं धाविता।

(vii) गलबद्धशृगालकः व्याघ्रोऽपि सहसा नष्टः।

(v) बुद्धिमती व्याघ्रजाद् भयात् पुनरपि मुक्ताऽभवत्।